

ULUSLARARASI POLİTİK KRİZLERİN KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ KONAKLAMA İŞLETMELERİNE ETKİSİ

Erol TEKİN¹

orcid.org/0000-0003-1166-7671

Muhammed Onur ÇÖPOĞLU²

orcid.org/0000-0002-3629-6961

ÖZ

İşletmeler her an bir krizle karşılaşacakmış gibi yönetilmeli, çevredeki belirsizlik ve değişimlere karşı hazırlıklı olmalıdır. Uluslararası politik krizlerde ise kriz yönetimi oldukça zordur. Yaşanan uluslararası politik bir kriz farklı sektörlerdeki işletmeleri olumsuz etkileyebilmektedir. Çalışmanın amacı uluslararası politik krizlerin küçük ve orta ölçekteki konaklama işletmeleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde 2015 yılının sonunda Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrasında çeşitli yaptırımlardan ve 2017 yılı başında Hollanda ile yaşanan politik kriz sonrası konaklama işletmelerinin bu krizlerden nasıl etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, konaklama işletmelerinin 2015 yılında Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası yaklaşık 455 milyon dolarlık, Hollanda ile yaşanan politik kriz sonrasında ise yaklaşık 93 milyon dolarlık bir gelir kaybına uğradığı hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda yaşanan her iki krizin gelen turist sayılarını ve turizm gelirlerini istatistiksel olarak anlamlı ve olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Bu sonuçlar uluslararası politik krizlerin küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerini olumsuz etkilediğini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Politik Krizler, Kriz Yönetimi, KOBİ, Konaklama İşletmeleri

Jel Sınıflandırması: F59, H12, L83

THE EFFECTS OF INTERNATIONAL POLITICAL CRISES ON SMALL AND MEDIUM-SIZED ACCOMMODATION ENTERPRISES

ABSTRACT

Enterprises should be managed as if they face with a crisis at any moment, and should be prepared for the uncertainties and changes in the environment. Crisis management is very difficult when it comes to international political crises. An international political crisis can negatively affect enterprises in different sectors. The purpose of this study is to demonstrate the impact of international political crises on small and medium-sized accommodation enterprises. In this study, it has been tried to show how the accommodation enterprises are affected by both various sanctions following the aircraft crisis with Russia at the end of 2015 and political crisis with Netherlands at the beginning of 2017. According to the results of the research, it is estimated that the accommodation enterprises have lost approximately \$455 million after the aircraft crisis experienced with Russia in 2015 and \$93 million after the political crisis experienced with Netherlands. As a result of the analyzes, it has been found that both of the crises have statistically significant and negative impacts on the number of tourists and tourism revenues. These results significantly show that international political crises affect negatively small and medium-sized accommodation enterprises.

Keywords: International Political Crises, Crisis Management, SMEs, Accommodation Enterprises.

Jel Classification: F59, H12, L83

¹ Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, etekin@kastamonu.edu.tr

² Arş. Gör., Ordu Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası ilişkiler Bölümü, onur_copoglu@hotmail.com

Giriş

Günümüzde ülkeler küreselleşmenin ortaya çıkardığı uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan nedenlerle başta ekonomik olmak üzere birçok boyutta birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Bu nedenle ülkeler arasında ekonomik ya da siyasi herhangi bir boyutta ortaya çıkabilecek bir krizin her açıdan etkileri söz konusu olabilir. Yaşanan olumsuz durum hem sorun yaşanan ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini hem de diğer ülkelerin bu ülkelere bakış açısını etkilemektedir. Drucker'a göre (1996) küreselleşme eğilimi ile beraber sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi-politik alanlarda sınırların ortadan kalkmasıyla ticaretteki sınırlar da ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu yüzden ülkeler arasında ortaya çıkabilecek savaşlar, sorunlar, anlaşmazlıklar gibi olaylar işletmeleri de birçok açıdan etkileyebilmektedir. Bu çalışmada da olduğu üzere, iki ülke arasında yaşanacak politik bir kriz, sadece uluslararası ilişkiler disiplininin konusu olarak kalmamakta; krize bağlı yaptırımlar ve gelişen olaylarla birlikte diğer disiplinleri de etkileyebilmektedir. Özellikle başta ihracat ve ithalat faaliyetinde bulunanlar olmak üzere ülke içinde faaliyette bulunan tüm işletmeler de bu durumdan etkilenebilir.

Konaklama sektörü yurt dışı ile ilişkilerin belirleyici olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektör Türkiye'de turizm açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sektör toplam turizm geliri içerisinde yaklaşık yüzde 15-20'lik paya sahiptir. Konaklama sektörü turizm sektörü içerisinde en fazla harcama yapılan sektörlerden biri olduğundan uluslararası krizlerden en fazla etkilenmesi beklenen sektörlerin başında gelmektedir. Konaklama sektörü içerisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) oldukça fazla sayıdadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yakın dönemde yaşanan uluslararası politik krizlerin KOBİ niteliğindeki konaklama işletmeleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde 2015'in Kasım ayında Rusya ile yaşanan "uçak krizi" sonrasındaki çeşitli yaptırımlardan ve 2017'nin Mart ayında Hollanda ile yaşanan politik krizin konaklama işletmelerinin nasıl etkilendiği incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde kriz kavramı ve türleri ile uluslararası politik krizler ele alınmıştır. İkinci bölümde, yaşanan uluslararası politik krizlerin sektöre etkilerine ilişkin literatür incelenmiştir. Son bölümde ise Rusya ve Hollanda ile yaşanan uluslararası politik krizlerin konaklama işletmeleri üzerindeki etkisine ilişkin bulgulara yer verilerek sonuç ve değerlendirmeler sunulmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Kriz Kavramı

Kriz kavramı, ekonomi biliminden işletmeye, uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminden tıp bilimine kadar geniş yelpazedeki bilim dalları içerisinde kullanım alanına sahiptir. Türk Dil Kurumu'nun (TDK) kriz tanımına bakıldığında krizin, bir ülkede ya da ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran hali olduğu ifade edilmiştir (TDK, 2016). Tanımda görüldüğü üzere TDK, krizi daha çok siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri çerçevesinde ele almaktadır. Başka bir tanımlamada işletme yönetimi bağlamında kriz kavramı beklenmeyen, acele cevap verilmesi gereken, örgütlerin önleme ve uyum mekanizmalarını etkisiz hale getiren, mevcut değer, amaç ve varsayımlarını tehdit eden gerilim durumu şeklinde tanımlanmıştır (Dinçer, 1998: 385). Benzer şekilde Faulkner ve Vikolov (2001) kriz kavramını örgüt fonksiyonlarını, amaçlarını ve varlığını tehdit eden; çalışan, müşteri ve diğer paydaşlarca olumsuz yönde algılanan, tehlike oluşturan bir olay ya da başarısızlık durumu olarak tanımlamışlardır. Krizler çok çeşitli nedenlerle ortaya çıktığından dolayı kriz kavramının söz konusu bu disiplinler dışında da birçok tanımı mevcuttur. Tek bir nedenle ortaya çıkan bir kriz durumu ise, birden fazla disiplinin çalışma alanına giren konuları etkileyebilmektedir. Yani krizin kaynaklandığı neden tek bir disiplinin çalışma konusu olsa bile, etkide bulunduğu alanlar disiplinler arası çalışmayı gerektirebilir. Her disiplinin kendine özgü kriz tanımlaması olmasına rağmen kriz kavramının kendine has bazı özellikleri de söz konusudur. Bunlar (Akat vd., 1999; Tutar, 2000; Tüz, 2004);

- Kriz durumu beklenmedik anlarda ortaya çıkar ve tahmin edilemez.
- Ülke ya da işletmenin bütün hedef ve çıkarları, politik, ekonomik, sosyal, kültürel hayatı olumsuz yönde etkilenir.
- Kriz önleme mekanizmaları yetersiz kalır ve krizin denetim altına alınarak ortadan kaldırılması için hızlı hareket edilmesi gerekir.
- Kriz, karar vericiler üzerinde endişe ve stres yaratır.
- Krizler beklenmedik zamanlarda ortaya çıktığından ve hızlı karar almayı gerektirdiğinden dolayı bir karışıklık ortamı oluştururlar şeklinde ifade edilebilir.

Neredeyse tüm disiplinler açısından krizin tüm bu özelliklerinin ortak olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte krizleri ortaya çıkaran durumlar çok çeşitli olmasının yanında içsel ve dışsal kaynaklı olarak sınıflandırılabilir. Bu nedenle farklı disiplinler açısından farklı

kriz türlerinden bahsedilebilir. Bu bağlamda Tablo 1’de işletmeler açısından içsel ve dışsal kaynaklı kriz türleri görülebilmektedir.

Tablo 1. Krize Neden Olan Faktörler Açısından Kriz Türleri

İçsel Kriz Kaynakları	Örnek	Dışsal Kriz Kaynakları	Örnek
Örgüt Yapısı	Örgüt içi iletişim sorunları	Güvenlik	Terörizm
Personel	Yanlış personel politikası	Ekonomik	2008 krizi
Finansman	Kredi problemleri	Siyasi;	Hükümet değişikliği
Örgüt Kültürü	Kurum kültürünün benimsenememesi	Politik	Rusya uçak krizi
Yönetim Tarzı	Otokratik yönetim	Çevresel	1999 Marmara depremi
		Yasal	Vergi kanunu değişikliği

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de görüldüğü üzere krizler farklı nedenlerden kaynaklanabilir. Günümüzde uluslararası ilişkiler, ticaret, ekonomi gibi birçok alanda en çok konuşulan ve üzerinde durulan konulardan biri küreselleşme ile birlikte iletişim ve bilgi teknolojilerinde gelişme, sınırları ortadan kaldırmaya başlamıştır. Küreselleşmenin getirdiği bu durumla birlikte bir konu ile ilgili bilgi alışverişi hızlanmış ve uluslararası politik krizler oldukça önemli bir hal almaya başlamıştır.

Uluslararası Krizler ve Konaklama Sektörü

Uluslararası kriz kavramı Hermann (1969) tarafından iki veya daha fazla ülke arasında askeri düşmanlıkla bağlantılı ortaya çıkan, devletlerin yapısını ve dengesini tehdit eden durumlar olarak ifade edilmiştir (Brecher ve Wilkenfeld, 2000: 4). Synder ve Diesing (1977) ise yapmış oldukları tanımlamada uluslararası krizleri iki veya daha fazla devlet hükümeti arasındaki savaşa varmamış fakat savaşa dönüşme ihtimali bulunan ve keskin uyuşmazlıklarla bağlantılı olaylar serisi olarak ifade etmişlerdir. Yalnız uluslararası krizleri günümüzün küreselleşen dünyasında bu dar tanıma indirgemek yanlış olacaktır. Bu nedenle uluslararası krizleri sadece askeri odaklı olayları almayan ve daha genel bir bakış açısı sunan bir şekilde tanımlamak daha doğrudur. Bu kapsamda uluslararası kriz, uluslararası politik iletişimin tarafları arasındaki ilişkilerin tehdit edildiği, bir bozulma ya da dönüşüm olayı olarak tanımlanabilir (Aydemir, 2005: 210). Ayrıca Aydemir’in (2005) belirttiği üzere bu tanım devletlerin dışında uluslararası örgütleri, bireyleri ve grupları da içine alarak uluslararası krizleri sadece devlet odaklı tanımlayan yazarlardan ayırması açısından önemlidir. Tüm bunlarla birlikte Brecher’a göre (2008), uluslararası krizler genellikle ülkeler için dış politika krizi olarak başlayabilir. Ayrıca dış politika krizini tetikleyen olgu ve olayların genellikle algısal olduğu söylenebilir.

Küreselleşmenin getirmiş olduğu etki ile ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmış ve hızlı bir şekilde değişen, gelişen ve küçük bir köy halini alan dünyada sadece yerel içerisinde faaliyette bulunmak yetersiz hale gelmiştir. Özellikle de başta internet olmak üzere uluslararası iletişim sistemlerindeki gelişmeler ülkeleri ve toplulukları birbirine yakınlaştırmıştır (Tekin, 2017: 445). Bundan dolayı küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki ilişkilerde birçok taraf ortaya çıkmıştır. Aydemir'e (2005: 217) göre bu taraflar devlet, hükümet, medya, ekonomi, kamuoyu, hükümetler arası örgütler, bireyler ve diğer kurumlar şeklindedir. Diğer kurumlar olarak ifade edilenler içerisinde ise özel işletmeler önemli bir yere sahiptir. Hem uluslararası politik ilişkilerin bir tarafıdır hem de devlet, hükümet, medya, bireyler gibi diğer unsurlar ile sıkı bir ilişki içerisinde.

Konaklama işletmelerinin karşı karşıya kalabileceği kriz türleri de içsel ve dışsal olarak iki şekilde ifade edilebilir. Bunlardan dışsal etkenler; terör saldırıları, siyasi durum, ekonomik durum, doğal afetler ile içsel faktörler olan hizmet ile ilgili sıkıntılar ve personel gibi unsurlardır (Lee ve Harrald, 1999). Dışsal etkenler işletme tarafından engellenemeyen durumlar olduğundan işletmeler için krizi yönetmek daha zor bir hal alabilir. Küreselleşmenin de bir yansıması olarak dışsal etmenlerin en başında ise uluslararası çevre etkeni gelmektedir. Ülkeler arasında çıkabilecek bir savaş, yaşanabilecek sorunlar, anlaşmazlıklar ya da yapılan anlaşmalar konaklama işletmelerini etkileyen önemli olaylardır. Özellikle son zamanlarda Türkiye'nin yaşamış olduğu uluslararası politik krizlerin konaklama sektöründe faaliyette bulunan KOBİ'ler üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülmektedir.

Literatür Taraması

Literatür incelendiğinde terörizm, ekonomik, politik olmak üzere farklı boyutlarda ortaya çıkan krizlerin turizm talebini etkilediğine ilişkin çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde Türkiye'de yaşanan uluslararası politik krizlerin turizmi çeşitli yönlerden etkilediğini ele alan çalışmalar da (örneğin, Kesimli, 2011; Yenişehirlioğlu vd., 2014; Yenişehirlioğlu vd., 2016) artmaya başlamıştır.

Neumayer (2004) çalışmasında politik krizin yurt dışından ülkeye gelen turistler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu belirtmiştir. Richter ve Steiner (2008) yaptıkları çalışmada politik krizlerin Mısır turizmine etkilerini araştırmışlardır. Yaşanan politik huzursuzlukların turizmi etkilediği sonucuna varmışlardır. Cohen ve Neal (2010) Tayland ile Kamboçya arasındaki politik krizin dünya basınında uyandırdığı ilgiye rağmen turizmi etkilemediğini

belirtmişlerdir. Kesimli (2011) yapmış olduğu çalışmada politik krizlerin dış ticaret ve turizm verileri üzerindeki etkisini incelemiştir. İtalya ile 1998 yılında yaşanan “Öcalan krizi” sonucunda İtalyan turistlerin yaşanan politik olaydan olumsuz etkilendiklerini söylemiştir. Söz konusu çalışmada İsrail ile Türkiye arasında yaşanan “oneminute” krizinin de İsrailli turist sayısında azalmaya neden olduğunu ifade etmiştir. Fransa ile 2001 yılında yaşanan “Ermenistan krizi” ise Fransa ile olan turizmi çok fazla etkilememiştir. Tüm bunlarla birlikte çalışmada uluslararası politik krizin derinliğine göre turizmi etkilediği sonucuna varılmıştır. Yenişehirlioğlu vd., (2013), Arap Baharı olarak ifade edilen Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan politik krizleri ele almışlardır. Çalışmada Mısır’da yaşanan politik krizin turizm üzerinde etkisi incelenmiştir. Söz konusu çalışmada Mısır’da turizm talebinde, krizin başladığı Ocak 2011’den Aralık 2011’e kadar önceki yıla göre yaklaşık yüzde 33 oranında daralma olduğu ifade edilmiştir. Yenişehirlioğlu vd., (2014) yaptıkları çalışmada politik krizlerin turizm talebine etkilerini “gezi parkı olayları” çerçevesinde ele almışlardır. Çalışma sonucunda olayların yaşandığı İstanbul ilinde eylemlerin olduğu tarihlerde ciddi bir turistik talep düşüklüğü olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak ülke genelinde yüzde 10’luk bir turist artışı yaşandığı sonucuna da ulaşmışlardır. Yenişehirlioğlu vd., (2016) yaptıkları çalışmada Rusya krizini Türkiye’ye gelen turist sayısında krizin çıktığı yıl olan 2015’te bir azalmaya neden olduğunu bulmuşlardır.

Literatür incelendiğinde politik krizlerin turizmi değişik açılardan etkilediğine ilişkin sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak turizm içerisinde en büyük paya sahip olan KOBİ niteliğindeki konaklama işletmelerinin söz konusu politik krizlerinden etkilenme düzeyi ihmal edilmiştir. Ayrıca her bir politik kriz kendi içerisinde değerlendirilmiş, yaşanan krizler arasında bir karşılaştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda çalışma, 2015 yılı sonunda Rusya ile 2017 yılı başında da Hollanda ile yaşanan iki ayrı politik krizin aynı dönemlerdeki etkilerini ele alması ve turizm sektörü içerisinde önemli bir yeri olan küçük ve orta büyüklükteki konaklama işletmelerini incelemesi açısından literatüre katkı yapmayı ummaktadır.

Araştırma Metodolojisi

Araştırma Verileri Toplanması ve Analizi

Çalışmanın analizinde kullanılacak veriler Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Seyahat Acentecileri Birliği (TÜRSAB) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan istatistiklerden elde edilmiştir. Konaklama işletmelerinin en önemli girdisi ülkeye gelen turist

sayısı ve yapmış olduğu harcamalardır. Bu nedenle bu iki gösterge çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmaktadır. Analizler yapılırken etkileri daha iyi görebilmek için öncelikle kriz öncesi ilgili ülkeden gelen turist sayıları, sonrasında krizin ardından ilgili ülkeden gelen turist sayıları bulunmuştur. Söz konusu yılların aynı döneminde ilgili ülkeden gelen turist sayısındaki fark elde edilmiştir. Ardından ilgili ülkelerden gelen turistlerin aynı dönemlerde yapmış oldukları ortalama harcama miktarları elde edilmiştir. Ortalama harcama miktarları ile turist sayısındaki değişim çarpılarak söz konusu ülkeden kaynaklanan toplam tahmini gelir kaybı bulunmuştur. Tüm bu hesaplamaların ardından konaklama sektörünün ilgili dönemde turizm gelirlerinin ne kadarını oluşturduğu hesaplanmış ve bu oran tahmini gelir kaybı ile çarpılarak konaklama işletmelerinin ilgili dönemdeki tahmini gelir kayıpları elde edilmiştir. Hesaplamalarda kullanılan formülasyonlar aşağıda görülmektedir;

$\Delta TS = X$ ülkesinden gelen turist sayısındaki değişim

$KSPAY =$ Konaklama sektörünün payı

$TURTG =$ Turizmden toplam gelir

$KSTG =$ Konaklama sektörünün toplam geliri

$TURTGKAY =$ Turizmde toplam gelir kaybı

$(A)ORTHAR =$ A yılındaki ortalama harcama

$KSTGKAY =$ Konaklama sektörü toplam gelir kaybı

$\Delta TS = (A \text{ yılında gelen turist sayısı} - A-1 \text{ yılında gelen turist sayısı})$

$KSPAY = KSTG/TURTG$

$TURTGKAY = (A)ORTHAR \times \Delta TS$

$KSTGKAY = TURTGKAY \times KSPAY$

Ayrıca hem Rusya hem de Hollanda krizlerinin gelen turist sayısında neden olduğu azalmanın toplam turizm gelirine etkileri istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak Rusya'nın kriz öncesi ve kriz sonrası 12 aylık dönemine ilişkin verilerin; sonrasında Hollanda'nın kriz öncesi ve sonrası 6 aylık dönemine ilişkin verilerin karşılaştırılmasında eşleştirilmiş t-testinin parametrik olmayan versiyonu olan (Özdamar, 2011: 479) Wilcoxon İşaretili Sıra Testi kullanılmıştır. Bu test veri sayısının azlığı ile birlikte t-testi ile ilgili varsayımların sağlanmaması ve aynı birime ait farklı zamanlarda elde edilmiş iki ölçüm sonuçları arasında farklılık olup olmadığını göstermesi açısından tercih edilmiştir.

Araştırmada İncelenen Uluslararası Politik Krizler

Türkiye ve Rusya arasındaki “uçak krizi”, Rus jetlerinin Suriye’de Bayırbusak’ı bombaladıktan sonra Türk hava sahasını tüm uyarılara rağmen ihlal etmesiyle başlamıştır. Sınır ihlallerinin devam etmesi sonucu 24 Kasım 2015 tarihinde Rus jetinin Türkiye tarafından düşürülmesi sonucunda iki ülke arasında tansiyon yükselmiş ve uluslararası politik bir kriz ortaya çıkmıştır. Rus jetinin düşürülmesi sonucunda her iki taraftan gelen çelişkili açıklamalar ortamı belirsizlik havasına sokmuştur. Daha sonra Türkiye Rus uçağının Türk hava sahasını ihlalini tüm belgeleri ile ispat etmesine rağmen Rusya aksini ileri sürmüştür. Rusya’dan gelen açıklamalar genellikle Türkiye’nin uçağı düşürmesiyle Türk-Rus ilişkilerini ciddi oranda olumsuz etkilediği yönünde olmuştur. Bunu, Rus yetkililerden Türkiye’ye karşılık verileceği şeklindeki sözlü açıklamalar takip etmiştir. Bu açıklamalar, Türkiye’nin DEAŞ ve başka diğer terör örgütlerine destek verdiği şeklindeki iddialara dönüşmüştür. Rusya sadece bu ithamlarla kalmamış uçak krizine ambargo yoluyla da karşılık vermeyi tercih etmiştir.

Rusya’nın birçok yaptırımını gündemine almasının yanında çalışma kapsamında konaklama işletmelerini ilgilendiren yaptırımlara değinmek önem arz etmektedir. Bu yaptırımlar; Rusya’dan Türkiye’ye yapılan tarifersiz uçuşların iptal edilmesi, turizm şirketlerine Türkiye için tatil paketi satışının durdurulması, Türkiye’nin önemli tatil bölgelerinde kış kampı yapan Rus spor takımlarının rezervasyonlarının iptal edilmesi ve Türkiye’de bulunan Rus turistlere Dışişleri Bakanlığı tarafından geri dönmeleri yönünde çağrı yapılması olarak ifade edilebilir. Rusya ile ilişkilerdeki yumuşamanın ilk işaretleri ise Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Yıldırım’ın Haziran 2016’da Rusya Milli Günü münasebetiyle yayınladıkları mesajlardır. Daha sonra Türkiye’nin yaşadığı 15 Temmuz darbe girişiminde Moskova’nın Türk hükümetine destek açıklamalı yaklaşmayı hızlandıran açıklamalar olmuştur. Ardından 9 Ağustos 2016 tarihinde Erdoğan ve Putin’in kriz sonrası ilk kez yüz yüze görüşmüştür. Türkiye ve Rusya arasındaki normalleşme sürecinin bir diğer adımı ise Eylül 2016’da Çin’de gerçekleştirilen G-20 zirvesi olmuştur. İlişkilerin normalleşmesi ile ilgili bir diğer adım ise Putin’in Ekim 2016’da Dünya Enerji Kongresi için İstanbul’a gelmesidir. Aralık 2016’da ise Bakan Lavrov Rus-Türk Ortak Stratejik Planlama Grubu toplantısına katılmak üzere Antalya iline bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu süreçte Erdoğan ve Putin birçok kez telefon görüşmesi gerçekleştirmişlerdir (TRT, 2016).

Görüldüğü üzere ortaya çıkan kriz sonrası konaklama sektörüyle ilgili ortaya çıkan yaptırımlar ile Rus turistlerin Türkiye’den ayrılmasının ve Türkiye’ye gelmeyi düşünenlerin caydırılmasının amaçlandığı söylenebilir. Bu noktada çalışmada yaklaşık dokuz ay süren bu politik krizden ders çıkarmak adına konuya turizm ve konaklama işletmeleri açısından bakılması amaçlanmıştır.

Hollanda ile politik krizin başlangıç sebebi ise Türkiye’nin yeni anayasa taslağını oylayacağı 16 Nisan referandumu dolayısıyla Türk yetkililerin yurtdışında yaşayan Türklerle bir araya gelmek ve kampanyalarını yapmak istemeleri ve Hollanda’nın bu talebi reddetmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu’nun da 3 Mart 2017’de Rotterdam’a gitmeyi planladığını açıklamasının ardından Hollanda Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Rutte buna karşı çıktıklarını açıklamışlardır. Ardından 8 Mart günü ise Çavuşoğlu’nun yapılması beklenen etkinliğinin iptal edildiği duyurulmuştur. Hollandalı yetkililer gerekçe olarak “kamu düzeni ve güvenliği” gerekçesini ileri sürmüşlerdir. Sonrasında 11 Mart günü ilişkilerdeki asıl gerilimi yaşatan olay yaşanmış ve Hollanda, Çavuşoğlu’nun uçuş iznini iptal etmiştir. Aynı şekilde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya’nın Rotterdam’daki Türk konsolosluğuna girişine izin verilmemiş ve Bakan, “istenmeyen kişi” ilan edilmiştir (Köseoğlu, 2017).

Hollanda ile yaşanan bu politik kriz sonrasında konaklama işletmelerini ilgilendiren doğrudan bir yaptırım söz konusu olmamıştır. Buna karşılık TÜRSAB’ın politik krizin yaşandığı dönemin hemen ardından atmış olduğu önemli bir adım ise; Booking.com sitesine Türkiye tarafından konulan engellemedir. Booking.com sitesinin yasaklanması ile ilgili TÜRSAB tarafından her ne kadar politik krizle bağlantılı bir açıklama olmasa da alınan kararın zamanlaması ve birçok benzer şirket olmasına rağmen Hollanda menşeli bir şirkete böyle bir yaptırımın gelmiş olması politik kriz ile bağlantılı bir adım olduğunu düşündüren önemli noktalardandır.

Hollanda ile yaşanan bu kriz ile ilgili henüz normalleşme sürecine girilmemiştir. Bu kapsamda Hollanda ile yaşanan ve konaklama işletmeleri için önemli olan Booking.com sitesinin yasaklanmasına bağlantılı olduğu düşünülen bu politik krizin Rusya krizinde olduğu gibi konaklama işletmeleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca her iki politik krizin bir karşılaştırması ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma Bulguları

Araştırma bulguları incelendiğinde, Tablo 2 her iki ülkeden Türkiye'ye gelen yabancıların turizm sezonu olarak ifade edilen Haziran-Ağustos aylarında zirve yaptığı Eylül ayı itibariyle de düşüşe geçtiğini göstermektedir. En düşük yabancı sayısının olduğu aylar ise Ocak-Mart ayları olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'dan Türkiye'ye gelen yabancıların "uçak krizi"nin yaşandığı 2015 yılından önce Türkiye turizmi içerisinde oldukça önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Krizin yaşandığı 2015 yılının Eylül ayından itibaren bir önceki yıla göre olumsuz bir değişim olduğu tespit edilmiştir. Rusya ile "uçak krizi" Kasım ayında yaşanmış olmasına rağmen daha öncesinde gelen yabancı sayılarında azalma dikkat çekmektedir. Bu azalma yıllık değişimi de olumsuz etkilemiş ve gelecek yıl için olumsuz anlamda bir gösterge olmuştur. Bu kapsamda krizin yaşandıktan sonraki yıl olan 2016 yılında bir önceki yıla göre sürekli bir negatif değişim söz konusudur. Bu durum 2016 yılı sonunda Rusya'dan gelen turist sayısında bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 76'lık bir azalmaya sebep olmuştur. Bu azalış 2016 yılı sonunda toplam turist sayısında da yüzde 30'luk bir azalma ortaya çıkarmıştır. Söz konusu politik krizin sona ermesinin ardından ise Aralık 2016 itibariyle gelen turist sayısı bir önceki yıla göre hızla artmaya başlamasında rağmen kriz çözümlendikten sonra ilk üç-dört ay içerisinde kriz öncesi dönemlere dönüş olmamıştır. Mayıs 2017 itibariyle krizden önceki dönemlerdeki sayılara ulaşılmaya başlanmıştır.

Hollanda krizine bakıldığında krizin yaşandığı Mart 2017 tarihinden beş-altı ay öncesinde Hollanda'dan gelen turistlerin sayısı bir önceki döneme göre azalmaya başladığı görülmektedir. Krizin yaşandığı tarihten sonra ise bu düşüş daha da artmaya başlamıştır. Burada şunu belirtmek gerekir ki kriz yeni ortaya çıktığı için krizin 2017 turizm sezonunu ve dolayısıyla konaklama işletmelerine etkisi net görülememektedir. Ancak krizin hiçbir şekilde ortada olmadığı yıl olan 2015 yılı ile kıyaslandığında krizden sonraki aylar olan 2017 Nisan ve Mayıs aylarında çok hızlı bir düşüşün olduğu da tespit edilmiştir. Bu durum yaz sezonunda Hollanda'dan gelmesi beklenen turist sayısında ciddi azalmaların olacağını göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular Tablo 2, Tablo 4 ve Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 2. Politik Kriz Öncesi ve Sonrasında Ülkeye Gelen Turist Sayılarındaki Aylık Değişim (Rusya ve Hollanda)

Yıl	Rusya										Hollanda					
	2013		2014		2015		2016		2017		2015		2016		2017	
Ay	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)	Kişi (bin)	Değişim (%)
Ocak	57,6	10,97	65,4	13,53	51,0	-21,94	22,1	-56,70	40,1	81,51	23,9	5,65	24,0	0,54	18,8	-21,40
Şubat	62,9	25,39	60,5	-3,68	41,4	-31,60	20,0	-51,56	39,2	95,58						
Mart	74,8	18,42	81,8	9,36	58,3	-28,74	23,9	-58,95	58,6	144,93	34,1	-15,80	31,2	-8,51	25,2	-19,08
Nisan	62,9	25,39	60,5	-3,68	41,4	-31,60	20,0	-51,56	39,2	95,58	32,4	1,98	32,8	1,08	24,6	-24,83
Mayıs	74,8	18,42	81,8	9,36	58,3	-28,74	23,9	-58,95	58,6	144,93	34,1	-15,80	31,2	-8,51	25,2	-19,08
Haziran	200,7	31,89	215,7	7,48	149,8	-30,53	31,0	-79,28	181,8	485,72	104,6	-24,65	103,4	-1,15	73,3	-29,12
Temmuz	608,7	21,91	694,8	14,16	501,1	27,87	41,0	-91,82	608,4	1383,93	179,9	8,45	99,9	-44,45	63,7	-36,23
Ağustos	690,2	12,58	805,2	16,66	652,7	-18,95	45,6	-93,01	673,7	1573,12	107,9	-3,45	72,9	-32,45	57,4	-21,24
Eylül	674,3	9,56	805,6	19,47	686,2	-14,82	47,7	-93,04	--	--	277,7	5,28	201,3	-27,51	--	--
Ekim	735,3	13,78	776,4	5,59	638,4	-17,78	104,5	-83,63	--	--	172,6	-6,22	138,5	-19,75	--	--
Kasım	710,0	22,78	637,7	-10,18	528,9	-17,06	207,9	-60,68	--	--	114,4	-13,54	75,5	-34,01	--	--
Aralık	316,1	58,05	224,4	-29,02	229,1	2,09	222,7	-2,80	--	--	1174,03	-17,71	78,6	-33,34	--	--
Kümülatif	77,2	6,11	62,9	-18,45	86,0	36,74	55,2	-35,78	--	--	33,5	-5,21	22,4	-33,09	--	--
Toplam	61,0	7,05	47,9	-21,40	25,4	-46,86	44,0	73,03	--	--	32,9	0,05	25,3	-23,12	--	--

--: (gelecek dönem-veri yok)

Kriz dönemleri öncesi ve sonrası Rusya ile Hollanda'dan gelen turist sayıları incelendikten sonra konaklama işletmelerinin bu kayıplardan ne kadar etkilendiğinin belirlemek amacıyla turizm gelirleri, ortalama harcamalar ve konaklama işletmelerinin turizm geliri içerisindeki payı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Kriz Öncesi ve Sonrası Turizm Gelirleri Rusya-Hollanda-Toplam (2013-2017)

Yıl	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	Yıllık	Değişim
Turizm Gelirleri- Toplam (000 \$) (2013-2017)						Değişim
2013	4 648 816	8 315 789	11 579 006	7 765 380	32 308 991	0,11
2014	4 807 836	8 975 976	12 854 373	7 667 719	34 305 904	0,06
2015	4 868 890	7 733 677	12 294 189	6 568 022	31 464 777	-0,08
2016	4 066 384	4 981 318	8 277 009	4 782 729	22 107 440	-0,30
2017	3 369 753	5 413 048	--	--	--	--
Turizm Gelirleri- Rusya (000 \$)						Ülke Payı
2013	190 222	1 214 676	1 591 819	447 939	3 444 656	0,10
2014	197 271	1 403 442	1 669 214	309 724	3 579 651	0,10
2015	137 415	937 288	1 308 571	275 805	2 659 079	0,08
2016	52 637	78 204	247 028	229 836	607 705	0,02
2017	96 075	894 443	--	--	--	--
Turizm Gelirleri- Hollanda (000 \$)						Ülke Payı
2013	85 428	342 516	360 329	466 443	1 254 716	0,04
2014	90 175	328 406	402 616	383 447	1 204 644	0,04
2015	81 616	282 135	398 678	149 283	911 712	0,03
2016	70 048	183 673	284 895	90 178	628 794	0,02
2017	47 745	118 778	--	--	--	--

--: (gelecek dönem-veri yok)

Tablo 3'e göre en fazla turizm geliri ülkeye gelen turist sayısında olduğu gibi II. ve III. Çeyrekte yaşanmıştır. Turizm sezonu olarak ifade edilen Nisan-Haziran ve Temmuz-Eylül dönemlerinde 2013 ve 2014 yıllarında artış yaşanmışken 2015 yılı biraz daha durağan geçmiştir. 2016 yılında ise turizm gelirlerinde oldukça büyük bir azalma yaşanmıştır. Rusya ile yaşanan kriz öncesinde Rusya'nın turizm gelirlerinin yaklaşık yüzde 10'unu oluşturduğu görülmektedir. Krizin hemen öncesinde bu pay yüzde 8'e kriz sonrası dönemde ise yüzde 2'ye kadar düşmüştür. Veriler incelendiğinde bu düşüşün Rusya ile yaşanan politik krizin bir sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hollanda açısından bakıldığında Hollanda'nın toplam gelir içerisindeki payı kriz öncesi dönemde yüzde 4 civarında iken krizden hemen önce yüzde 3'lere düşmüştür. Özellikle Rusya krizinden bir sonraki dönem olması hem de Hollanda krizinin hemen öncesi

olması açısından 2016 yılı sonundaki azalmaya bakıldığında ciddi bir kaybın olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü toplam gelirler 2016 yılında yüzde 30 azalmıştır.

Bu bağlamda her iki ülke açısından söz konusu azalmanın istatistiksel olarak bir farklılık yaratıp yaratmadığının tespiti önem arz etmektedir. Bu nedenle Rusya ve Hollanda krizlerinin etkisi hem bu ülkelerden gelen turist sayısı hem de turizm gelirleri açısından kriz öncesi ve kriz sonrası karşılaştırması yapılarak Wilcoxon Testi ile analiz edilmiştir. Test yapılırken Rusya krizi için krizin başladığı Kasım 2015 ve daha öncesi 11 ay kriz öncesi; Aralık 2015 ve sonrası 11 ay ise kriz sonrası olarak alınmıştır. Bu durumda kriz öncesi (kriz sonrası) dönemler; Kasım 2015 (2016) - Ekim 2015 (2016) - Eylül 2015 (2016) - Ağustos 2015 (2016) - Temmuz 2015 (2016) - Haziran 2015 (2016) - Mayıs 2015 (2016) - Nisan 2015 (2016) - Mart 2015 (2016) - Şubat 2015 (2016) – Ocak 2015 (2016) ve Aralık 2014 (2015) olarak belirlenmiştir. Hollanda krizi için ise krizin yeni ortaya çıkmasından dolayı Ocak 2017 ve sonrası beş ay kriz sonrası olarak ele alınmıştır. Bu nedenle kriz öncesi ve (kriz sonrası) dönemler; Ocak 2016 (2017) - Şubat 2016 (2017) - Mart 2016 (2017) - Nisan 2016 (2017) - Mayıs 2016 (2017) ve Haziran 2016 (2017)'dir. Bu bağlamda yapılan analize ilişkin sonuçlar Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Rusya ve Hollanda Krizi Ön Test - Son Test (Kriz Öncesi ve Sonrası)

Puanlarının Wilcoxon Testi Sonuçları

Araştırma Grubu	Sontest-Öntest	n	Sıra Ort.	Sıra Ort.	z	p
Rusya Krizi	Negatif Sıra	12	6,50	78,00	-3,059*	0,002**
	Pozitif Sıra	0	0,00	0,00		
	Eşit Sıra	0	0,00	0,00		
Hollanda Krizi	Negatif Sıra	6	3,50	21,00	-2,201*	0,028**
	Pozitif Sıra	0	0,00	0,00		
	Eşit Sıra	0	0,00	0,00		

*: Pozitif sıralar temeline dayalı, **: p<0,05

Tablo 4'e bakıldığında Rusya krizi öncesi ve sonrasında Rusya'dan gelen turist ile toplam gelir miktarları arasında anlamlı fark oluşup oluşmadığına ilişkin yapılan Wilcoxon Testi sonuçlarına göre gelen turist sayılarının ve turizm gelirlerinin negatif sıralar (kriz öncesi) lehine anlamlı seviyede farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (z= -3,059; p< 0,05). Benzer şekilde Hollanda krizi öncesi ve sonrası Hollanda'dan gelen turist sayısı ile turizm gelirleri arasında anlamlı fark oluşup oluşmadığına ilişkin test sonuçlarına göre gelen turist sayısı ve turizm gelirleri negatif sıralar (kriz öncesi) lehine anlamlı seviyede farklılık göstermektedir (z= -2.201; p< 0,05). Bu sonuçlara göre Rusya krizi sonrasında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısında ve

turizm gelirinde kriz öncesine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p= 0,002$) bir azalma söz konusudur. Hollanda krizinde ise yine kriz sonrası Türkiye'ye gelen Hollandalı turist sayısında ve turizm gelirlerinde kriz öncesine göre istatistiksel açıdan anlamlı ($p= 0,028$) bir azalma söz konusu olmakla birlikte bu farkın Rusya krizindeki kadar büyük olmadığı sıra ortalamaları ve toplamlarından görülmektedir.

Söz konusu sonuçlarla birlikte konaklama sektörünün de turizm sektörü içerisindeki payları ele alındığında istatistiksel olarak anlamlı bu azalmanın küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerini nasıl etkilediği daha net görülebilir. Bu nedenle ortalama harcamalar ve konaklama işletmelerinin turizm geliri içerisindeki payı ve konaklama işletmelerinin gelir kayıpları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Kriz Öncesi ve Sonrası Ortalama Harcama, Konaklama Sektörünün Payı ve Gelir Kaybı (2013-2017)

Yıl	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	Yıllık
Ortalama Harcama (\$)					
2013	974	810	721	956	824
2014	949	818	752	924	828
2015	911	719	706	810	756
2016	796	665	686	714	705
2017	696	611	--	--	--
Konaklama Sektörünün Payı (%)					
2013	0,13	0,16	0,14	0,15	0,15
2014	0,14	0,17	0,15	0,16	0,16
2015	0,16	0,17	0,16	0,15	0,16
2016	0,14	0,14	0,15	0,15	0,15
2017	0,15	0,17	--	--	--
Konaklama İşletmelerinin Gelir Kaybı (000 \$)					
Ülke/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017(İlk çeyrek)
Rusya	+	+	147 291	307 706	+
Hollanda	8 011	+	46 869	42 437	3 345

+: (Gelir Artışı); --: (gelecek dönem-veri yok)

Tablo 5'e göre konaklama sektörü turizm gelirleri içerisinde yaklaşık yüzde 15-20'lik bir paya sahiptir. Bu da konaklama işletmeleri açısından önemli bir orandır. Rusya krizi çerçevesinde 2015 ve 2016 yıllarında konaklama işletmelerinin gelir kaybı yaşadıkları görülmektedir. Hollanda krizinde ise hem krizin başladığı dönem olan 2016 hem de daha önceki dönem olan 2014 ve 2015 yılında bir gelir kaybı söz konusudur. Bu kapsamda konaklama sektörünün Rusya krizinin hemen öncesinde ve sonrasında toplam yaklaşık 455 milyon dolar kayıp yaşadığı tespit

edilmiştir. Hollanda krizi öncesi ve sonrasında ise toplam yaklaşık gelir kaybı 93 milyon dolar olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada uluslararası politik krizlerin konaklama işletmeleri üzerindeki etkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Politik krizler terör saldırısı, doğal afet durumlarında olduğu gibi insanların can ve mal güvenliğini tehdit etmese bile kriz yaşanan ülkelerin vatandaşlarını önemli ölçüde etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada hem Rusya hem de Hollanda ile yaşanan politik krizlerin bu ülkelere gelen turist sayısını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olumsuz yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Özellikle Türkiye-Rusya krizinin turizm sektörünü doğal olarak da konaklama işletmelerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Rusya ile yaşanan politik kriz nedeniyle 2016 yılında konaklama işletmelerinin toplam gelir kaybı yarım milyar dolara ulaşmıştır. Bu durum özellikle yaz dönemlerinde neredeyse yıllık kazançlarını elde edebilen küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri oldukça fazla bir şekilde etkilemiştir. Büyük işletmelerin farklı faaliyetlerle kayıplarını tolere etme şansı varken küçük işletmelerin bu şansı oldukça az olduğundan bu kayıplar küçük işletmeler için büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden büyük işletmeler alternatifler yaratabilirken küçük işletmelerin yaz dönemini boş geçmeleri oldukça sıkıntı yaratan bir durum olduğu söylenebilir.

Hollanda krizi sonucunda ise konaklama işletmelerinin toplam gelir kaybı ise yaklaşık 100 milyon dolardır. Hollanda krizi açısından bakıldığında halen etkileri devam eden bir krizi olması açısından Rusya krizinden ayrılmaktadır. Hollanda krizini konaklama işletmeleri açısından Rusya ile yaşanan “uçak krizi”nden ayıran bir diğer özelliği de Booking.com sitesine getirilen engellemedir. Bu engellemenin küçük işletmelerin reklamını ve tanıtımını dünya çapında yapmasını sağlayan bir sitenin ortadan kalkması açısından büyük işletmelerden daha çok küçük ve orta ölçekli konaklama işletmeleri etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar yurt dışındaki faaliyetleri devam etse de yurt içinde ortaya çıkan bu yasaklama yerli turistler açısından küçük işletmeleri olumsuz etkilemiştir. Çünkü küçük işletmelerin bilinirlikleri büyük işletmelere göre azdır ve reklam kampanyası yürütme imkânları daha zayıftır. Ayrıca böyle bir engelleme Hollandalı turistlerin milliyetçi bir bakış açısı ile Türkiye’ye karşı olumsuz bir tutum takınmalarını ortaya çıkarmış olabilir. Bununla birlikte Hollanda krizinin bir AB ülkesi ile yaşanmış olması ve Booking.com sitesine getirilen erişim engeli nedeniyle diğer AB ülkelerini de olumsuz etkilediği fakat ilgili dönemde en fazla kaybın Hollanda ile yaşandığı da ifade edilebilir. Bu da politik krizlerin sadece kriz yaşanan ülke

açısından değil birlikte iş yaptığı diğer ülkeleri de olumsuz etkilemesi açısından önemli kılmalıdır.

Politik krizlerin konaklama işletmelerini krizin patlak vermesinden önceki 5-6 aylık dönemde olumsuz etkilenmeye başladığı ve kriz ortaya çıktıktan sonra bu etkinin zirveye ulaştığı söylenebilir. Yani kriz öncesi sinyaller olumsuzluğa işaret etmesi konaklama işletmelerinin bir önlem alabileceğinin gösterebilir. Politik krizler açısından bakıldığında konaklama işletmesi yöneticilerinin kriz yönetimi yapabilmesi çok mümkün görülmemektedir. Çünkü politik krizler hükümetler arasında ve yasal yaptırımlarla gelişen krizlerdir. Bu noktada etkin bir kriz yönetimi yapabilmek söz konusu değildir.

Literatürde ifade edildiği üzere rasyonel tüketiciler olan turistler, bir bölgede siyasi sorunlar ve şiddet hali olduğunda o bölgeye gitmektense daha güvenli bölgeleri tercih etmektedirler (örneğin, Enders ve Sandler, 1991; Enders vd., 1992; Isaac, 2010). Dolayısıyla bir ülkenin başka bir ülke ile yaşayacağı bir politik kriz, o ülkenin turistler nazarında istikrarsız bir ülke olduğu imajını da oluşturacak ve turistlerin o ülkeyi tercih etmemelerine neden olabilecektir. Tüm bu araştırma sonuçlarına göre hem Rusya hem de Hollanda ile yaşanan politik krizlerin konaklama işletmelerini oldukça olumsuz etkilediği bir gerçektir. Bununla birlikte politik krizlerin konaklama işletmelerini krizin patlak vermesinden önceki 5-6 aylık dönemde olumsuz etkilenmeye başladığı ve kriz ortaya çıktıktan sonra bu etkinin zirveye ulaştığı söylenebilir. Yani kriz öncesi sinyaller olumsuzluğa işaret etmesi konaklama işletmelerinin bir önlem alabileceğini gösterebilir.

Politik krizler açısından bakıldığında konaklama işletmesi yöneticilerinin kriz yönetimi yapabilmesi mümkün olmayabilir. Çünkü politik krizler hükümetler arasında ve yasal yaptırımlarla gelişen krizlerdir. Bu noktada etkin bir kriz yönetimi yapabilmek çok kolay değildir. Bu noktada hem ülke hem de konaklama işletmeleri açısından kriz yönetimine ilişkin bir takım önlemlerin alınabileceği ifade edilebilir. Öncelikle uzun vadede turizm açısından tek bir ülkeye bağımlı kalınmaması önem arz eden bir durumdur. Bu yüzden sadece deniz turizmi değil farklı kültürlere kitap edecek faaliyetlerle birlikte kültür turizmi, spor turizmi, sağlık turizmi gibi alanlara öncelik veren konaklama işletmelerine devlet destekleri sağlanabilir. Yaşanan krize rağmen kriz yaşanan ülke toplumunun güvenini kazanmış ünlü kişilerin özellikle sosyal medya mecraları aracılığı ile ülke turizmini destekler nitelikte faaliyetlerde ve söylemlerde bulunmasının sağlanması kriz yönetimi açısından önemli olabilir. Turistlerin gidecekleri ülkede huzur, güvenlik ve uygun fiyat ölçütlerini dikkate alan rasyonel tüketiciler olduğu düşünüldüğünde yaşanan politik krizin olumsuz etkilerini minimize etme anlamında

özellikle küçük ölçekli konaklama işletmeler için turistlere yönelik devlet destekli özel paketler sunulabilir. Küçük işletmelerin yurt dışındaki hedef kitlelerine ulaştıran “Booking.com” gibi sitelerin alternatiflerinin ülkemiz tarafından yaratılması ya da hali hazırdaki diğer siteler aracılığı ile bu iletişimin sağlanması yararlı olabilir. Bu kapsamda takipçi kitlesi geniş “blogger” denilen gezgin kişilerin ülkenin tanıtımı amacıyla ülkeye davet edilmesi de kriz yönetimini bir parçası olarak ifade edilebilir.

Politik krizlerin özellikle küçük ve orta büyüklükteki konaklama işletmeleri üzerindeki etkisini istatistiksel yöntemlerle ortaya koyarak literatüre katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışma, KOBİ niteliğindeki işletme yöneticileri ile görüşmeler yapılarak daha derinlemesine analizlerle nitel bir çalışma olarak tekrarlanabilir. Ayrıca dolaylı yoldan Türkiye ile ilişkisi olan politik krizlerde ele alınarak bir karşılaştırmaya gidilebilir.

Kaynakça

- Akat, İ. , Budak, G. ve Budak, G. (1999), *İşletme Yönetimi*, İzmir: Barış Yayınları.
- Aydemir, E. (2005), “Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1 (10), s. 204-231.
- Brecher, M. and Wilkenfeld, J. (2000), *A Study of Crisis*, USA: Michigan University Press.
- Brecher, M. (1977), *International Political Earthquakes*, USA: University of Michigan Press.
- Cohen, E. and Neal, M. (2010), “Coinciding Crises and Tourism in Contemporary Thailand”, *Current Issues in Tourism*, 13(5), s. 455-475.
- Diñçer, Ö. (1998), *Kriz Dönemlerinde Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Drucker, P. F. (1996), *Yeni Gerçekler*, (Çev. B. Karanakçı), Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Enders, W., Sandler, T. and Parise, G. F. (1992), “An Econometric Analysis of The Impact of Terrorism on Tourism”, *Kyklos*, 45(4), s. 531-554.
- Enders, W. and Sandler, T. (1991), “Causality between Transnational Terrorism and Tourism: The Case of Spain”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 14(1), s. 49-58.
- Faulkner B. and Vikolov, S. (2001), “Katherine, Washed Out One Day, Back on Track The Next: A Post Mortem of A Tourism Disaster”, *Tourism Management*, 22(4), s. 331-344.
- Isaac, R. K. (2010), “Alternative Tourism: New Forms of Tourism in Bethlehem for The Palestinian Tourism Industry”, *Current Issues in Tourism*, 13 (1), s. 21-36.
- Kesimli, İ. G. (2011), “Turizm Perspektifinden Politik Krizlerin Ekonomiye Yansımaları”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 1 (1), s. 25-42.
- Köseoğlu, B. (2017), “Yasak, ‘Nazi’ Diploması: 11 Soruda Hollanda Krizi”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/03/14/yasak-nazi-diplomasi-11-soruda-hollanda-krizi>, (10.06.2017).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Turizm İstatistikleri”, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9851/turizm-istatistikleri.html>, (10,07,2017)
- Lee, Y. J. and Harrald, J. R. (1999), “Critical Issue for Business Area Impact Analysis in Business Crisis Management: Analytical Capability”, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 8 (3), s. 184-189.
- Neumayer, E. (2004), “The Impact of Political Violence On Tourism: Dynamic Cross National Estimation”, *Journal of Conflict Resolution*, 48 (2), s. 259-281.
- Özdamar, K. (2011), *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Snyder, G. H. and Diesing, P. (1977), *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, USA: Princeton University Press.
- Tekin, E. (2017), “Uluslararası İşletmecilik”, Uslu Demir, Y. (Ed.), *Modern İşletme*, Konya: Eğitim Yayınevi, s. 445-495.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, (2016), “Adım Adım Türkiye ve Rusya'nın Normalleşme Süreci”, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/adim-adim-turkiye-ve-rusyanin-normallesme-sureci-285992.html>, (10.06.2017).
- Tutar, H. (2000), *Kriz ve Stres Ortamında Yönetim*, İstanbul: Hayat Yayınları.

- Türk Dil Kurumu (2016), *Türkçe Sözlük*, <http://www.tdk.gov.tr/>, (11.06.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015), *Türlerine Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesislerinin Sayısı 2015*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, (01.07.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016), *Milliyetlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayıları 2006-2016*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, (01.07.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017), *Turizm Geliri ve Kişi Başı Ortalama Harcama, 2003-2017*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, (02.07.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017), *Harcama Türlerine Göre Turizm Geliri, 2002-2017*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, (02.07.2017).
- Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, “Turizm Verileri”, <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri>, (01.07.2017).
- Tüz Vergiliel, M. (2004), *Kriz Yönetimi*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Yenişehirlioğlu, E. , Erdoğan, Ç. , Polat, S. ve Sarıışık, M. (2014), “Politik Krizlerin Turizm Talebi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma: Mısır Turizmi”, *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (1), s.57-69.
- Yenişehirlioğlu, E. , Zengin, B. ve Yamaç, Z. (2014), “Politik Krizlerin Turizm Talebi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma: Gezi Parkı Eylemleri Örneği”, *I. International Congress of Tourism and Managament Researches*, Antalya: 5-9 Kasım, s. 1-15.
- Yenişehirlioğlu, E. , Salha, H. ve Şahin, S. (2016), “Politik Krizlerin Turizm Talebi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma: Rusya’nın Değişen Yüzü ve Bu Değişimin Türkiye Turizmine Etkileri”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), s. 74-83.